

Sport als onderdeel van het jeugdbeleid: ontwikkelingen en kansen in beeld

Paul Duijvestijn

Intro

De invloed van sport reikt verder dan het sportveld. In de sport leren kinderen en jongeren om samen te werken, rekening te houden met anderen, door te zetten en zich aan regels te houden. Dat in combinatie met het grote bereik – circa drie kwart van alle jeugd in Nederland is lid van een sportvereniging – maakt dat vooral de georganiseerde verenigingssport grote invloed heeft op het opvoeden en opgroeien van kinderen en jongeren. Mede in het kader van het nieuwe jeugdstelsel biedt dit volop kansen voor gemeenten en organisaties in het jeugd-domein. Paul Duijvestijn bespreekt een aantal ontwikkelingen op dit vlak en geeft aan waar mogelijkheden voor het jeugdbeleid liggen om de potentie van sport beter te benutten.

De ene sportvereniging is de andere niet. In de praktijk zien we grote verschillen in de pedagogische kwaliteit die sportverenigingen bieden. Er zijn clubs die hier expliciet op inzetten door met trainers, leiders, ouders en (jeugd)leden in gesprek te gaan over pedagogische waarden en uitgangspunten, door betrokkenen aan te spreken op ontoelaatbaar gedrag en door jeugdleden zelf stapsgewijs meer verantwoordelijkheden toe te vertrouwen. Veel vaker blijven pedagogische waarden en uitgangspunten in de verenigingssport echter impliciet en is het afhankelijk van de pedagogische vaardigheden van trainers, coaches en leiders. Over het algemeen zijn dat welwillende vrijwilligers.

Van hen kan en mag niet worden verwacht dat zij die opvoedkundige bagage altijd zelf in huis hebben. Daarin hebben sportverenigingen ondersteuning nodig.

Hier liggen kansen voor het jeugdbeleid. Het afgelopen decennium zien we een aantal positieve ontwikkelingen en voorbeelden op dit vlak, maar de pedagogische potentie van de sport kan en moet de komende jaren beter worden benut. Hier ligt

P. Duijvestijn (✉)
Amsterdam, Nederland
E-mail: pduijvestijn@dsp-groep.nl

een opgave voor gemeenten en organisaties op het gebied van jeugdhulp. Juist sport is geschikt om invulling te (helpen) geven aan de uitgangspunten van het bevorderen van participatie, vroegtijdige signalering, preventief werken, eigen kracht, zelfredzaamheid en sociale netwerken. Daarnaast is sport gezond, vormt het een platform voor ontmoeting en vrijwilligers, stelt mogelijkheden van jeugd in plaats van hun problemen centraal en biedt kansen om op een speelse manier waarden en normen over te dragen.

In samenhang hiermee zijn vanaf het eind van de vorige eeuw grofweg twee ontwikkelingen waar te nemen: een vermaatschappelijking van de sport en een beginnende versporting van aanpalende beleidssectoren.

Vermaatschappelijking

De vermaatschappelijking van de sport zien we terug in tal van subsidieregelingen en beleidsprogramma's, die in algemene zin gericht zijn op sport- en bewegingsstimulering.

In deze regelingen en programma's valt op dat sport in de loop van de jaren steeds meer is verbreed naar sport en bewegen, dat wordt gezien als basis voor een gezonde en actieve leefstijl. Belangrijker nog is de ontwikkeling dat de intrinsieke waarde van sport (sport als doel) in toenemende mate wordt ingezet voor het oplossen van sociale en maatschappelijke problemen (sport als middel) op andere maatschappelijke terreinen, zoals het verminderen van overgewicht, verbetering van sociale vaardigheden en weerbaarheid, agressieregulatie, overdracht van waarden en normen, verbeteren van leerprestaties en voorkomen van schooluitval.

In de diverse regelingen vormt het aangaan van lokale samenwerkingsverbanden een belangrijke voorwaarde. Dit heeft ertoe geleid dat er vanuit de sport nadrukkelijk linken worden gelegd met andere sectoren. Zo zijn de huidige buurt-sportcoaches deels werkzaam bij een sport- of beweegaanbieder en deels ook bij een school of (jeugd)zorg-, welzijns- of kinderopvangorganisatie. Op die manier wordt bevorderd dat meer mensen in hun eigen nabije omgeving kunnen sporten en bewegen.

Binnen genoemde en deels ook andere beleidsprogramma's is een aantal thema's en ontwikkelingen te benoemen die raken aan het jeugdbeleid. We lichten er hieronder enkele uit.

Thema's

Sportkennismaking via het onderwijs Mede door de Buurt, Onderwijs en Sportimpuls en de inzet van zogeheten combinatiefunctionarissen school en sport is de samenwerking met lokale sportaanbieders op veel scholen inmiddels vanzelfsprekend. Steeds vaker verzorgen sportverenigingen sportkennismakingslessen als onderdeel van het bewegingsonderwijs of in het kader van naschoolse sport of een breed schoolprogramma. Op die manier worden kinderen en jongeren geïntrodu-

ceerd in de bewegingscultuur en bij voorkeur ook toegeleid naar de verenigings-sport (Lagendijk 2008).

Van de straat, voor de groep De kern van deze projecten was dat kansarme, overlast gevende jongeren werden opgeleid tot recreatiesportleider van buurtsportactiviteiten. Op verschillende plekken worden dergelijke projecten onder verschillende benamingen, zoals Jeugd neemt de leiding en Coach Actief nog altijd ingezet. En met succes, want het mes snijdt aan twee kanten. Het biedt risicjongeren nieuwe perspectieven door hen letterlijk en figuurlijk in beweging te zetten. Tegelijkertijd vormen zij een rolmodel voor andere kinderen en jongeren in de buurt, waardoor de leefbaarheid verbetert.

Naar een pedagogisch sportklimaat In 2011 werd een specifiek programma gelanceerd: *Naar een Veiliger Sportklimaat*. Dit programma van sportbonden en NOC*NSF dat loopt tot en met 2016 is erop gericht sportief gedrag in de sport te stimuleren en ongewenst gedrag aan te pakken. Hiervoor worden tal van trainingen, instrumenten en communicatie-uitingen ingezet, zoals het op maat ondersteunen van sportverenigingen in het verbeteren van hun sociaal pedagogisch klimaat en sociale veiligheid, het scholen van trainers en jeugdleiders op pedagogisch gebied en in het omgaan met ongewenst gedrag en gedragsproblematiek, ontwikkeling en verspreiding van een Verenigingsbox met tips en praktijkvoorbeelden over hoe je sportiviteit en respect stimuleert en verankert in je vereniging, en inzet van een sportbrede aanpak van excessen in de sport samen met politie en justitie.

Bij een aantal verenigingen werd geëxperimenteerd met de inzet van een sportpedagoog; deze ondersteunt bij het ontwikkelen van pedagogisch beleid, het opstellen van huisregels en protocollen, begeleiding biedt aan trainers en verbindingen legt met wijkorganisaties. Evaluatieonderzoek maakt duidelijk dat inzet van de sportpedagoog er onder meer toe leidde dat jeugdleden gedragsregels beter naleven, problemen van jongeren eerder en beter worden aangepakt en jeugdleden met gedragsproblemen vaker lid blijven (Hermens & Gilsing 2013).

Sportzorg

In de periode 2008–2010 werd geëxperimenteerd met sportzorg: de inzet van georganiseerde sport als onderdeel van de hulpverlening voor jongeren in de jeugdzorg. Op basis van de ervaringen in 50 pilots onderscheidde Buysse en Duijvestijn (2011) vier kansrijke sportaanpakken voor jongeren met (dreigende) gedragsproblemen. Betrokkenen van bonden, verenigingen en zorgaanbieders benadrukten dat sport een belangrijke waarde kan hebben als aangrijpingspunt (aansluitingsprincipe) en als energiebron voor de hulpverlening aan jongeren in de jeugdzorg. Anders gezegd: sport spreekt veel jongeren aan, het is leuk om te doen, het geeft energie en zoomt in op de mogelijkheden in plaats van de problemen van jongeren. Dat vormt een positieve basis om te werken aan gedragsdoelen. De onderzoeksresultaten boden ondersteuning voor dit enthousiasme, mits rekening wordt gehouden met een

aantal succesbepalende condities en factoren. Belangrijke voorwaarden bleken onder meer een aansprekend en passend sportaanbod, de inzet van competente trainers en voldoende en goede begeleiding door de zorgaanbieder. Om de intrinsieke kracht en waarde van de sport ten volle te benutten, bleek het bovendien cruciaal dat sport vooral ook sport blijft. De trainer vult de therapeut aan, maar zit niet op diens stoel. De insteek is weliswaar sport als middel, maar de ervaring van de deelnemende jeugd is sport als doel.

Trompetter en Zoon (2012) komen op basis van een overzichts- en literatuurstudie tot vergelijkbare conclusies. Ook zij benadrukken dat sport geen wondermiddel is en effecten niet zonder meer positief zijn. Belangrijk is vooral dat sport parallel loopt aan andere activiteiten die binnen een behandeltraject worden ingezet. Mits sport op een goede manier wordt ingezet, lijkt er echter een positieve samenhang te bestaan tussen sportbeoefening enerzijds en schoolprestaties en preventie van gedragsproblemen bij jeugdigen anderzijds. Deze samenhang wordt vooral verklaard vanuit een indirect verband. Zo kan sportbeoefening bijdragen aan zelfvertrouwen en zelfreguleringsvaardigheden. Voor jeugdigen met gedragsproblemen gelden deze uitkomsten ook. Daarnaast zijn er onderzoeken die wijzen op een meer direct verband: zo kan sport en bewegen, mits op een goede manier ingezet, bijvoorbeeld bijdragen aan het verminderen van angstige en depressieve gevoelens bij jeugdigen (Breedveld et al. 2010).

Jeugdbeleid aan zet

De afgelopen jaren is sport langzaam meer in beeld gekomen van andere sectoren. We zien samenwerkingsverbanden tussen sportorganisaties enerzijds en jeugd-, jeugdzorg-, jeugdgezondheidszorg- en onderwijsinstellingen anderzijds. Daarmee is er meer aandacht gekomen voor de maatschappelijke, participatieve, pedagogische en gezondheidswaarde van sport en bewegen voor jeugd. Die waarde wordt steeds breder onderschreven en dat is ook terug te zien in landelijke en lokale gezondheids-, onderwijs- en jeugdnota's. Steeds vaker wordt daarin verwezen naar en een link gelegd met sportbeleid.

Ook binnen het jeugdbeleid is sport de laatste jaren dus beter in beeld gekomen, maar het lijkt alsof het initiatief tot samenwerking vrijwel uitsluitend bij de sport ligt. Het is alsof alleen sport baat heeft bij de samenwerking en haar meerwaarde moet bewijzen. Maar sport is een kansrijk middel dat kan worden ingezet om jeugdbeleidsdoelen te realiseren.

Het gaat er om dat het jeugddomein de mogelijkheden die sport biedt, gaat zien en benutten. Vanuit de jeugdzorg zou wat vaker en structureler naar sportaanbieders kunnen worden verwezen, als onderdeel van het behandelplan. Met een beetje begeleiding kan de sportvereniging een mooie en laagdrempelige oefenomgeving bieden voor kinderen met uiteenlopende problemen, maar dit is maar bij weinig hulpverleners in beeld.

Van gemeenten en de jeugdzorg vraagt een samenwerking tussen sport en zorg om een proactieve houding en financiële inzet, omdat het anders bij losse en klein-

schalige initiatieven blijft. Veelzeggend in dit verband is het verloop van de eerder genoemde sport-zorgtrajecten. Ondanks het enthousiasme vanuit zowel de sport als de jeugdzorg en de eerste veelbelovende resultaten is het na afloop van de projectsubsidie in 2011 maar een handjevol van de 50 trajecten gelukt een structureel vervolg te geven aan de activiteiten. Voor de inzet van een sportpedagoog geldt min of meer hetzelfde: ook deze kansrijke aanpak heeft vooralsnog maar op een paar plekken navolging gekregen.

De pilotfase van beide initiatieven werd gefinancierd vanuit de sport, maar voor een brede uitrol is het nodig dat hierin vanuit het jeugdbeleid wordt geïnvesteerd. Daar immers ligt de belangrijkste meerwaarde. Vooralsnog valt de preventieve en curatieve inzet van sport voor jeugd echter buiten reguliere vergoedingen van zorgverzekeraars, jeugdzorg en ook gemeenten. Dat bemoeilijkt de initiatieven van zorgaanbieders, die hun nek op dit vlak willen uitsteken, aanzienlijk.

Kansrijke aanvulling

De aanstaande jeugdtransitie, die gemeenten verantwoordelijk maakt voor alle ondersteuning, hulp en zorg aan jeugd en hun opvoeders, kan uitkomst bieden. Concluderend kan worden gesteld dat sport hier een belangrijke rol in kan spelen: niet als vervanging van specialistische zorg, maar als kansrijke aanvulling. Tal van goede voorbeelden en initiatieven laten zien dat sport een kansrijk aangrijpingspunt biedt binnen het jeugddomein. Het afgelopen decennium is een belangrijke start gemaakt met het verbeteren van het pedagogisch klimaat in de georganiseerde sport. Om de pedagogische potentie van sport gericht en op brede schaal te gaan benutten, gaat het er de komende jaren vooral om het sportklimaat in het jeugddomein te versterken.

Literatuur

- Breedveld, K., Bruining, J. W., Dorsselaer, S. van, Mombarg, R., & Nootebos, W. (2010). *Kinderen met gedragsproblemen en sport: Bevindingen uit de literatuur en uit recent cijfermateriaal*. 's-Hertogenbosch: Mulier Instituut.
- Buysse, W., & Duijvestijn, P. (2011). *Sport zorgt: Ontwikkeling van vier waardevolle sportaanpakken voor jongeren in de jeugdzorg*. Amsterdam: DSP-groep.
- Hermens, N., & Gilsing, R. (2013). *Sportclubs in de jeugdketen. De mogelijkheden van pedagogische ondersteuning van sportverenigingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Legendijk, E. (2008). Lokale samenwerking tussen onderwijs en sport. In K. Breedveld, C. Kamp-huis, & A. Tiessen-Raaphorst (red.), *Rapportage sport 2008*. Den Haag/'s-Hertogenbosch: Sociaal en Cultureel Planbureau/W.J.H. Mulier Instituut.
- Trompetter, A., & Zoon, M. (2012). *Sport als zorgtraject. Een verkennende studie naar de effecten van sport in de geïndiceerde jeugdzorg*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Over de auteur

Paul Duijvestijn werkt als projectleider/senior onderzoeker bij DSP-groep en als orthopedagoog bij De Opvoedpoli Noord-Holland Noord.